

การศึกษารูปแบบความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่อชำนาญ อำเภอนา จังหวัดบุรีรัมย์

A Study of Belief Form towards Luangpho Chamnit, Chamni District, Buriram Province

พระอธิการสุขุม อรุโณ, พระครูศรีปัญญาวิกรม และพระมหาพจน์ สุวโจ

Phra Athikam Sukhum Aruno, Phrakru Sripanyavikrom and Phramaha Phocana Suvaco

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buriram Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: sukhum.s@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแบบความเชื่อในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อชำนาญ อำเภอนา จังหวัดบุรีรัมย์ และ 3) ศึกษาอิทธิพลความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อชำนาญ อำเภอนา จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการวิจัยเอกสาร และการสัมภาษณ์ภาคสนาม ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูป/คน พร้อมวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. รูปแบบความเชื่อในพระพุทธศาสนา พบว่า ชาวพุทธยึดถือตามหลักกาลามสูตร กล่าวคือ เน้นใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนก่อนแล้วจึงเชื่อในสิ่งที่ได้เห็นและได้ฟังมา นอกจากนี้ยังเชื่อตามหลัก 4 ประการ คือ 1) เชื่อกฎแห่งกรรม 2) เชื่อผลแห่งกรรม 3) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตัว และ 4) เชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติตามประเพณีอันดีงาม และการแสดงความกตัญญูตักเตือนผู้ที่มีพระคุณ

2. รูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อชำนาญ วัดชนะตาราม อำเภอนา จังหวัดบุรีรัมย์ สรุปได้ 4 ประการ คือ 1) เชื่อในการกระทำ คือบูชาหลวงพ่อชำนาญด้วยเครื่องสักการบูชา 2) เชื่อผลของการกระทำ คือเชื่อว่าทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว 3) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน คือกระทำด้วยการเจริญภาวนา และ 4) เชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อชำนาญ

3. อิทธิพลความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อชำนาญ วัดชนะตาราม อำเภอนา จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า หากศรัทธาต่อหลวงพ่อชำนาญจะก่อให้เกิดผลดี 4 ด้าน คือ 1) ด้านบุคคล ทำให้เกิดความสุขใจตลอดเวลา 2) ด้านครอบครัว ทำให้เกิดความอบอุ่นภายในครอบครัว 3) ด้านสังคม ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้าน และ 4) ด้านวัฒนธรรมประเพณี มีประเพณีนมัสการหลวงพ่อชำนาญประจำปีศักดิ์สิทธิ์

คำสำคัญ: รูปแบบ, ความเชื่อ, หลวงพ่อชำนาญ

ได้รับบทความ: 5 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 31 มีนาคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 3 เมษายน 2568

Received: March 5, 2025; Revised: March 31, 2025; Accepted: April 3, 2025

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the belief form regarding to Buddhist images in Buddhism, 2) to study the belief form of the people towards Luangpho Chamnit of Wat Janataram, Chamni District, Buriram Province, and 3) to study the influence of the people's belief in Luangpho Chamnit, Wat Janataram, Chamni District, Buriram Province. This is a qualitative research study involving documentary research and field interviews with 25 monks/peoples. The data is analyzed using descriptive analysis.

The results of research found that:

1. Forms of belief in Buddhism, It was found that Buddhists adhere to the principles of Kalama Sutta, which means emphasizing the use of wisdom to carefully consider and ponder before believing what they have seen and heard. It also believes in four principles: 1) Believe in the law of karma. 2) Believe in the results of karma. 3) Believe that all beings have their own karma. 4) Believe in the wisdom of the Buddha's enlightenment and practice good traditions and show gratitude to benefactors.

2. The belief pattern of the people towards Luang Pho Chamnit, Chanataram Temple, Chamni District, Buriram Province. In summary, there are four points: 1) Believe in actions, that is, worship Luang Pho Chamnit with offerings. 2) Believe in the results of actions, that is, believe that good deeds bring good results, and bad deeds bring bad results. 3) Believe that all beings have their own karma, that is, act through meditation. 4) Believe in the wisdom of the Buddha's enlightenment, that is, believe in the sacredness of Luang Por Chamnit.

3. The influence of people's beliefs towards Luang Pho Chamnit, Chanataram Temple, Chamni District, Buriram Province, It was found that having faith in Luang Pho Chamni will result in 4 good results: 1) Personal aspect: it will result in happiness all the time. 2) Family aspect: creates warmth within the family. 3) Social aspect: creates good relationships among neighbors. 4) Cultural aspect: has an annual tradition of paying homage to the sacred Luang Por Chamnit.

Keywords: Form, Belief, Luangpho Chamnit

1. บทนำ

ประชาชนชาวไทยมีความศรัทธายอมรับนับถือพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติ ติดต่อกันมาไม่เคยขาดช่วงนับเป็นเวลากว่า 700 ปี พระพุทธศาสนานับได้ว่าเป็นศาสนาที่มีความจำเป็นต่อสังคมไทยเป็นอย่างมากชีวิตประจำวันของชาวไทยตั้งแต่เกิดจนตายล้วนเป็นพฤติกรรม (อภิชัย พันธเสน, 2554 หน้า 32) อิทธิพลของพระพุทธศาสนาได้ซึมซาบเข้ากับสังคมไทยทั้งทางวัตถุและจิตใจ จะเห็นได้จากศาสนวัตถุ ปุชนิยสถาน และวิถีชีวิตของคนไทยได้น้อมนำเอาพุทธสัญลักษณ์และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาเป็นที่พึ่งทางใจในการดำเนินชีวิต (พระภวนาวิริยคุณ (เผด็จ ทตตชีโว), 2551 หน้า 56-57) ศาสนวัตถุได้กลายเป็นสัญลักษณ์ของชุมชน เช่น พระพุทธรูป สลูป พระปรางค์ เป็นต้น พุทธสัญลักษณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นความศรัทธาในพุทธศาสนาของศาสนิกชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พระพุทธรูป” หรือ “พระพุทธรูปปฏิมากร” ที่ถือเป็นสิ่งที่เคารพสักการบูชาเป็นที่พึ่งทางใจ และเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนของพระพุทธเจ้าที่พุทธศาสนิกชนสร้างขึ้นด้วยจิตใจ มีความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงและเตือนจิตใจที่เป็นรูปธรรมในการสักการบูชา (วรรณันท์ ชัชวาลทิพากร, 2544 หน้า 43-44)

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล มีระบบความเชื่อความศรัทธาที่ตั้งอยู่บนรากฐาน ของปัญญา มีหลักความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุและผล ในทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า ศรัทธา 4 ประกอบด้วย กัมมัสสัทธา วิปากัสสัทธา กัมมัสสกตาสัทธา ตถาคตโพธิสัทธา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2554 หน้า 140) ดังนั้น ความเชื่อ ความศรัทธาเป็นสิ่งที่ดีงาม เพียงแต่ภายใต้ความศรัทธาเหล่านั้นต้องประกอบด้วยปัญญาและสติ พระพุทธองค์สอนไว้ว่า “อย่าศรัทธาในพระพุทธรูปมากกว่าคำสอนของพระพุทธเจ้า” ความเชื่อหรือศรัทธาตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลที่ผ่านการกลั่นกรองแล้วจากปัญญานี้ ทางพระพุทธศาสนาจึงเรียกว่า “สัทธาญาณสัมปยุตต์” ศรัทธาที่ประกอบด้วยความรู้การถือเอาสิ่งที่ตนเองรู้ตนเห็นโดยปราศจากการใช้ปัญญาพิจารณาให้รู้ถึงเหตุและผลเป็นความเชื่อที่ขาดปัญญาพิจารณาถึงเหตุผลความเชื่อเช่นนี้เรียกว่า “สัทธาญาณวิยุตต์” (แก้ว ชิตตะขบ, 2553 หน้า 15-16) อนึ่งถ้าเชื่อตามเขาว่าเรียกว่า “อโหสิกรรม ศรัทธา” การเชื่อโดยปราศจากสติปัญญาก็ดีเชื่อตามคนอื่นว่าก็ดีไม่จัดเป็นศรัทธาในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องศรัทธาไว้ในที่ใดสอนไว้ในธรรมบทไหนก็ตามที่พระองค์จะทรงสอนเรื่องของปัญญาไว้ในที่นั้น ๆ ด้วยเสมอทั้งนี้ก็เพื่อป้องกัน “ความเชื่อแบบงมงาย” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), 2549 หน้า 76-78)

“หลวงพ่อบ้านจัน” เป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่มืองศูนย์รวมจิตใจของชาวอำเภอบ้านจัน จังหวัดบุรีรัมย์และชาวจังหวัดใกล้เคียง เล่ากันมาว่า ภายหลังการเสียกรุงศรีอยุธยา ในปี พ.ศ. 2310 คุณพระบ้านจัน ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนบริเวณที่มีแม่น้ำลำมาศ ลำนางรอง และลำปะเทียไหลผ่าน ปัจจุบัน คือ บ้านบ้านจัน หมู่ที่ 4 ตำบลบ้านจัน จากนั้น

ได้สร้างพระพุทธรูปองค์หนึ่งเรียกว่า “หลวงพ่อบ้านจัน” เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจ ให้ราษฎรในพื้นที่สักการบูชาเพื่อเป็นสิริมงคล และมีการปิดทอง สรงน้ำหลวงพ่อบ้านจันเป็นประจำทุกปี ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ในปี 2539 กระทรวงมหาดไทยได้ยกฐานะพื้นที่ตำบลขาม ตำบลหนองปล่อง ตำบลหนองยาง ตำบลช่องผกาดำบลละหาดและตำบลโคกสนวนให้เป็นอำเภอขาม จังหวัดบุรีรัมย์ และมีคำขวัญของอำเภอว่า “เมืองสามลำห้วย มากด้วยปลาเค้า ข้าวชาวมะลิ หลวงพ่อบ้านจันศักดิ์สิทธิ์” ด้วยความศรัทธาในหลวงพ่อบ้านจัน ประชาชนในพื้นที่จึงได้ร่วมกันสร้างหลวงพ่อบ้านจันจำลองมอบให้ทุกตำบลไว้สักการบูชาต่อมามีภายหลังจึงได้กำหนดจัดงาน “นมัสการหลวงพ่อบ้านจัน” เป็นวันที่ 25 มีนาคม ของทุกปี โดยมีกิจกรรมที่สำคัญ คือ การปิดทองและสรงน้ำ รวมทั้งมีขบวนแห่องค์หลวงพ่อบ้านจันจำลองของตำบลต่าง ๆ

การมีความศรัทธาต่อองค์หลวงพ่อบ้านจัน นั้น จะเป็นเรื่องฟังง่ายหรือไม่นั้น ต้องขึ้นอยู่กับความเชื่อส่วนบุคคล แต่ต้องอาศัยปัญญาประกอบด้วย ไม่ใช่เชื่ออย่างปลงใจ อนึ่งไม่พึงแปลความเลยเถิดไปว่าพระพุทธรูปเจ้าทรงสอนไม่ให้เชื่อสิ่งเหล่านี้และให้เชื่อสิ่งอื่นนอกจากนี้ แต่พึงเข้าใจว่าแม้แต่สิ่งเหล่านี้ซึ่งบางอย่างก็เลือกเอามาแล้วว่าเป็นสิ่งที่น่าเชื่อที่สุด ไม่ให้ปลงใจเชื่อ ไม่ให้ด่วนเชื่อ ไม่ให้ถือเป็นเครื่องตัดสินเด็ดขาด ยังอาจผิดพลาดได้ ต้องใช้ปัญญาพิจารณาก่อน สิ่งที่น่าเชื่อที่สุดยังไม่คิดเชื่อ ให้พิจารณาให้ดีก่อน เราจะต้องคิดพิจารณาระมัดระวังให้มากสักเพียงไหน ด้วยความปรารถนาดี เพื่อประโยชน์แก่ตัวเอง โดยมีต้องคำนึงว่าหลักธรรมนั้นเป็นของผู้ใด โดยให้ตัวเอง ไม่มีการชักจูงให้เขาเชื่อเลื่อมใสต่อพระพุทธรูปหรือเข้ามาสู่อะไรสักอย่าง พึงสังเกตด้วยว่าพระพุทธรูปหรืออำนาจเหนือธรรมชาติพิเศษอันใดเป็นเครื่องยืนยันคำสอนของพระองค์นอกจากเหตุผลและข้อเท็จจริงที่ให้เราพิจารณาเห็นด้วยปัญญาเอง จึงจะเกิดประโยชน์และเป็นสิริมงคลแก่ตนเองและผู้อื่นสืบไป

ด้วยเหตุดังที่กล่าวมา ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่อง “ศึกษารูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจัน อำเภอขาม จังหวัดบุรีรัมย์” โดยจะศึกษาความเชื่อในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจัน วัดชนะตาราม อำเภอขาม จังหวัดบุรีรัมย์และวิเคราะห์ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจัน วัดชนะตาราม อำเภอขาม จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาปฏิบัติของผู้ที่สนใจ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและนำไปประยุกต์ใช้เพื่อให้ทราบถึงความเชื่อหรือศรัทธาของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจันต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบความเชื่อในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษารูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจัน อำเภอขาม จังหวัดบุรีรัมย์
3. เพื่อศึกษาอิทธิพลความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจัน อำเภอขาม จังหวัดบุรีรัมย์

3. วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีวิจัย โดยการใช้กระบวนการวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย กระบวนการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร และกระบวนการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ดังต่อไปนี้

1. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารหรือการวิจัยเชิงเอกสาร โดยศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ทบพวนแนวความคิดทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหลักความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ผลงานวิจัย บทความทางวิชาการ และข้อมูลที่ได้จากการสืบค้นทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือทางเว็บไซต์ต่าง ๆ

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยการใช้แบบสัมภาษณ์ที่มีลักษณะเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีการออกแบบโครงสร้างของคำถามที่สามารถนำไปใช้ในการสัมภาษณ์แบบชี้นำ (Guided Interview) คือ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างหรือเป็นการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง โดยมีการร่างคำถามที่มีลักษณะปลายเปิดพร้อมกับลักษณะของคำถามที่มีความยืดหยุ่น และพร้อมที่จะมีการปรับเปลี่ยนถ้อยคำของคำถาม ให้มีความสอดคล้องกับผู้ให้สัมภาษณ์แต่ละคน ในแต่ละสถานการณ์ที่ ที่มีเหตุการณ์หรือมีสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อให้ได้ข้อมูลกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับความเชื่อต่อหลวงพ่อบ้านจิก

3.2 กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก คัดเลือกจาก กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มปราชญ์/ผู้นำชาวบ้าน กลุ่มประชาชนทั่วไปที่มีความรู้ในประวัติความเป็นมา ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบ้านจิก อำเภอบ้านจิก จังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 25 รูป/คน

1. กลุ่มพระสงฆ์ จำนวน 5 รูป
2. กลุ่มปราชญ์/ผู้นำชาวบ้าน จำนวน 10 คน
3. กลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 10 คน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

1) ศึกษาอิทธิพลความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจิก ในอำเภอบ้านจิก จังหวัดบุรีรัมย์

2) กำหนดกรอบแนวคิดอิทธิพลความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจิก ในอำเภอบ้านจิก จังหวัดบุรีรัมย์

3) กำหนดวัตถุประสงค์ของการสร้างเครื่องมือการวิจัย โดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษา

4) สร้างเครื่องมือแบบสัมภาษณ์ กำหนดแบบวิธีการสัมภาษณ์ขึ้นนำโดยการสัมภาษณ์แบบปลายเปิด

5) นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิจัยและเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบ และปรับปรุงแก้ไข

2. ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบวิธีการสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น เพื่อใช้ในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 5 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ 2 สัมภาษณ์ความเชื่อในพระพุทธศาสนา

ตอนที่ 3 สัมภาษณ์รูปแบบความเชื่อของประชาชนต่อหลวงพ่อบ้านจิ่ง อำเภอบ้านจิ่ง จังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ 4 สัมภาษณ์อิทธิพลความเชื่อของประชาชนต่อหลวงพ่อบ้านจิ่ง

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

3. การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1) ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาวิจัยและผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบเครื่องมือที่สร้างไว้

2) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างแล้ว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน เพื่อพิจารณาทั้งด้านเนื้อหาและโครงสร้างของแบบสัมภาษณ์ ตลอดจนภาษาที่ใช้เพื่อให้สอดคล้องกับคำถาม และวัตถุประสงค์

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interviews) กับผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยมีประเด็นที่สำคัญเกี่ยวกับความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจิ่ง อำเภอบ้านจิ่ง จังหวัดบุรีรัมย์ กระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่จะนำมาใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 สรรวจรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจิ่ง อำเภอบ้านจิ่ง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยศึกษาจากคัมภีร์และแหล่งข้อมูลสำคัญ ดังนี้

1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Source) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และอรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2550

2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ ผลงานวิจัย และบทความทางวิชาการ และข้อมูลจากการสืบค้นทางสื่ออิเล็กทรอนิกส์หรือทางเว็บไซต์ต่าง ๆ

ขั้นตอนที่ 2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ ซึ่งได้กำหนดหัวข้อไว้กว้าง ๆ ตามประเด็นการวิจัย เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อใช้ในการสัมภาษณ์เก็บข้อมูล
2. เครื่องบันทึกเสียง เพื่อใช้ในการเก็บเสียงสนทนา นำมาถอดข้อมูลวิเคราะห์ สังเคราะห์ให้งานวิจัยมีเนื้อหาสมบูรณ์
3. กล้องถ่ายรูป เพื่อเก็บภาพให้เห็นเป็นรูปธรรมของการวิจัยให้เกิดความสมบูรณ์

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการวิจัย

1. สัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 25 รูป/คน และกำหนดเกณฑ์คัดเลือก กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก ดังนี้
 - 1) กลุ่มพระสงฆ์ ที่มีความรู้ในประวัติความเป็นมา ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดำนิจ อำเภอดำนิจ จังหวัดบุรีรัมย์
 - 2) กลุ่มปราชญ์/ผู้นำชาวบ้าน ที่มีความรู้ในประวัติความเป็นมา ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อดำนิจ อำเภอดำนิจ จังหวัดบุรีรัมย์
 - 3) กลุ่มประชาชนทั่วไป ที่มีความรู้ในประวัติความเป็นมา ความศักดิ์สิทธิ์ ของหลวงพ่อดำนิจ อำเภอดำนิจ จังหวัดบุรีรัมย์
2. รวบรวมข้อมูลภาคสนาม
 - 1) ดำเนินการนำกระบวนการจากกรอบความคิดวิเคราะห์ทำแผนการวิจัย
 - 2) ดำเนินการวิจัย และตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง
 - 3) สัมภาษณ์จากกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะลึกตามกรอบที่ตั้งไว้

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการศึกษาและตรวจสอบความถูกต้อง

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลโดยจำแนกแยกประเด็นข้อมูลตามความเหมาะสม แล้วพิจารณา ความสัมพันธ์ของข้อมูล แล้วรวบรวมข้อมูลแบบสังเคราะห์ตามประเด็นที่ศึกษา

ขั้นตอนที่ 5 เขียนรายงาน

เขียนรายงานข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ และได้เสนอผลการวิจัยในรูปแบบวิทยานิพนธ์ ตามแบบบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาใช้ในการวิเคราะห์และประมวลผลข้อมูล โดยดำเนินการร่วมกับการ

รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ด้วยกระบวนการวิเคราะห์ที่ได้ดำเนินการตามแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยพิจารณาจากประเด็นหลัก จากนั้นจึงนำประเด็นหลักมาพิจารณาแบ่งแยกออกเป็นประเด็นย่อย โดยการเริ่มจากการวิเคราะห์ภาพรวมก่อนแล้วเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นย่อย นอกจากนี้ ได้วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก จากกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ อันเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถนำไปสู่การจัดทำข้อเสนอแนะในการกำหนดสาระสำคัญตามวัตถุประสงค์ของการศึกษารูปแบบความเชื่อที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจ อ่างอาน้ำ จังหวัดบุรีรัมย์ ต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 รูปแบบความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา

รูปแบบความเชื่อในพระพุทธศาสนา พบว่า ชาวพุทธยึดถือตามหลักกาลามสูตร กล่าวคือ เน้นใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนก่อนแล้วจึงเชื่อในสิ่งที่ได้เห็นและได้ฟังมา นอกจากนี้ ยังเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักความเชื่อ 4 ประการ คือ 1) เชื่อกฎแห่งกรรม (กัมมสัทธา) 2) เชื่อผลแห่งกรรม (วิปากสัทธา) 3) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตัว (กัมมัสสกตาสัทธา) และ 4) เชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) และปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เพราะเชื่อว่าจะสามารถส่งผลให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่มีพระคุณ

4.2 รูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจ อ่างอาน้ำ จังหวัดบุรีรัมย์

รูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจ วัดชนะตาราม อ่างอาน้ำ จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ 4 ประการ คือ 1) เชื่อในการกระทำ วิธีการคือบูชาหลวงพ่อบ้านจด้วยเครื่องสักการบูชา ด้วยการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ด้วยการยกย่องสรรเสริญ ด้วยการไม่แสดงอาการล่วงเกินทั้งทางกายและทางวาจา ด้วยการบวงสรวง และด้วยการบริจาค 2) เชื่อผลของการกระทำ คือเชื่อผลของกรรมว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นไม่เร็วก็ช้า และกาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรม 3) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน คือกระทำแต่ความดีประพฤติตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการกราบไหว้พระ ด้วยการรักษาศีล และด้วยการเจริญภาวนา และ 4) เชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบ้านจ โดยเชื่อว่าหลวงพ่อบ้านจจะปกป้องคุ้มครองและครอบครัวยุ และบันดาลความปรารถนาสำเร็จได้ทุกประการ

4.3 อิทธิพลความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจ อ่างอาน้ำ จังหวัดบุรีรัมย์

พบว่า การมีความเชื่อความศรัทธาต่อหลวงพ่อบ้านจอย่างมั่นคงสามารถก่อให้เกิดผลดี 4 ด้าน คือ 1) ด้านบุคคล ทำให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิตมากขึ้น และทำให้เกิดความสุขใจตลอดเวลา เพราะเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยึดเหนี่ยวจิตใจและคุ้มครองรักษา

2) ด้านครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสเข้าวัดทำบุญพร้อมหน้ากัน และทำให้เกิดความอบอุ่นภายในครอบครัว 3) ด้านสังคม ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้าน และทำให้มีโอกาสทำงานร่วมกับสังคมมากขึ้น และ 4) ด้านวัฒนธรรมประเพณี เกิดประเพณีจัดงานนมัสการหลวงพ่อบ้างประจำปี กลายเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวอำเภอลำน้ำและใกล้เคียง รวมทั้งเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจภายในชุมชนด้วย

5. อภิปรายผลการวิจัย

อภิปรายผล เรื่อง การศึกษารูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้างน้ำ อำเภอลำน้ำ จังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

5.1 รูปแบบความเชื่อในพระพุทธศาสนา

รูปแบบความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา พบว่า ชาวพุทธยึดถือตามหลักกาลามสูตร (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: อ.ต.ก. (ไทย) 20/66/257) กล่าวคือ เน้นใช้ปัญญาพิจารณาไตร่ตรองให้ถี่ถ้วนก่อนแล้วจึงเชื่อในสิ่งที่ได้เห็นและได้ฟังมา นอกจากนี้ ยังเชื่อกฎแห่งกรรมตามหลักความเชื่อ 4 ประการ คือ 1) เชื่อกฎแห่งกรรม (กัมมสัทธา) 2) เชื่อผลแห่งกรรม (วิปากสัทธา) 3) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตัว (กัมมัสสกตาสัทธา) และ 4) เชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้า (ตถาคตโพธิสัทธา) และปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เพราะเชื่อว่าจะสามารถส่งผลให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ชีวิต และเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุคคลที่มีพระคุณ สอดคล้องกับพระอริการทองใบ ทีปธมโม (โพธิจักร) (2560 หน้า ก-ข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้างน้ำ วัดโพธาราม อำเภอบึงกาฬ จังหวัดบึงกาฬ” ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นความเชื่อที่มีปัญญาประกอบและกลั่นกรองในการตัดสินใจหมายถึงความเชื่อในพระรัตนตรัย มูลเหตุให้เกิดศรัทธามี 4 คือ รูป ความเศร้าหมอง เสียดธรรม เป็นเหตุเกิด ความเชื่อ 4 ประการ คือ 1) เชื่อกฎแห่งกรรม 2) เชื่อผลของกรรม 3) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน 4) เชื่อความตรัสของพระพุทธเจ้า ความเชื่อมีคุณค่าและประโยชน์ ในการพัฒนามนุษย์เป็นประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ในภายหน้า หลวงพ่อบ้างน้ำ วัดโพธาราม เป็นพระพุทธรูปประจำอำเภอบึงกาฬ ความเชื่อของประชาชนชาวอำเภอบึงกาฬ ที่มีต่อหลวงพ่อบ้างน้ำนั้น ถือได้ว่าเป็นความเชื่อศรัทธาที่เกิดขึ้นด้วยความเชื่อทางพระพุทธศาสนา คือ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม ความเชื่อเรื่องตายแล้วเกิดใหม่ ความเชื่อเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ และความเชื่อเรื่องนรกสวรรค์ ทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่วอันประกอบด้วยเหตุผล พิจารณาเห็นด้วยปัญญา อันแยบคาย ไม่ใช่ความเชื่อแบบงมงายต่อสิ่งที่มองไม่เห็น เมื่อประชาชนมีความเชื่อต่อหลวงพ่อบ้างน้ำ แล้วได้ทำกรณียกิจด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาแล้ว ความเชื่อศรัทธานี้ ย่อมส่งผลต่อความเป็นสิริมงคลต่อชีวิตตนเอง ต่อครอบครัว และสังคม จนเกิดเป็นประเพณี พิธีกรรมต่าง ๆ ขึ้นสืบมา

5.2 รูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจ อำเภอขาม อำเภอขาม จังหวัดบุรีรัมย์

รูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจ วัดชนะตาราม อำเภอขาม จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ 4 ประการ คือ 1) เชื่อในการกระทำ วิธีการคือบูชาหลวงพ่อบ้านจด้วยเครื่องสักการบูชา ด้วยการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ด้วยการยกย่องสรรเสริญ ด้วยการไม่แสดงอาการล่วงเกินทั้งทางกายและทางวาจา ด้วยการบวงสรวง และด้วยการบริจาค 2) เชื่อผลของการกระทำ คือเชื่อผลของกรรมว่าทำได้ดีทำให้ชั่วได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นไม่เร็วก็ช้า และกาลเวลาเป็นเครื่องพิสูจน์ผลของกรรม 3) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน คือกระทำแต่ความดีประพฤติดำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการกราบไหว้พระ ด้วยการรักษาศีล และด้วยการเจริญภาวนา และ 4) เชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบ้านจ โดยเชื่อว่าหลวงพ่อบ้านจจะปกป้องคุ้มครองและครอบครัว และบันดาลความปรารถนาสำเร็จได้ทุกประการ ซึ่งสอดคล้องกับพระสร้างชาติสิริ จารุณโณ (สุวรรณพุทธ) (2555 หน้า ก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคตินักบุญออกัสติน” ผลการวิจัยพบว่า “การเชื่อ” ในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การเชื่อมั่นในความดีเป็นการเชื่อที่มีเหตุผลสนับสนุน เป็นศรัทธาคือการเชื่อที่มีปัญญากำกับ ชักนำไปอยู่ในลักษณะที่เชื่อตามความเป็นจริง โดยมองให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเหตุกับผลของสิ่งต่าง ๆ พระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นไม่ให้เกิดลึนหรือหลงความเห็นในเรื่องใด จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ด้วยการลงมือปฏิบัติจนเห็นผลที่ได้รับจากประสบการณ์ตรง เพื่อให้ได้ศรัทธาคือการเชื่อที่มีเหตุผล การเชื่อหรือศรัทธาที่มีเหตุผล ในพระไตรปิฎกหมายถึงตถาคตโพธิสัทธาอย่างเดียว แต่ในยุคหลังศรัทธาในพระพุทธศาสนาเถรวาทถูกกำหนดกรอบไว้ 4 อย่าง คือ (1) กัมมสัทธา (2) วิปากสัทธา (3) กัมมัสสกตาสัทธา (4) ตถาคตโพธิสัทธา โดยสรุปแล้วก็มุ่งเน้นให้เชื่อกฎแห่งธรรมชาติ (law of nature) กฎแห่งการกระทำของปัจเจกบุคคล (law of karma) หรือกฎแห่งเหตุผล (subject and object) และการเชื่อมั่นในพระรัตนตรัย ในฐานะเป็นแบบอย่าง และเป็นกฎที่เราจะต้องเข้าใจและปฏิบัติตามเพื่อความพ้นทุกข์

5.3 อิทธิพลความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบ้านจ อำเภอขาม อำเภอขาม จังหวัดบุรีรัมย์

การมีความเชื่อความศรัทธาต่อหลวงพ่อบ้านจอย่างมั่นคงสามารถก่อให้เกิดผลดี 4 ด้าน คือ 1) ด้านบุคคล ทำให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิตมากขึ้น และทำให้เกิดความสุขใจตลอดเวลา เพราะเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยึดเหนี่ยวจิตใจและคุ้มครองรักษา 2) ด้านครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสเข้าวัดทำบุญพร้อมหน้ากัน และทำให้เกิดความอบอุ่นภายในครอบครัว 3) ด้านสังคม ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้าน และทำให้มีโอกาสทำงานร่วมกับสังคมมากขึ้น และ 4) ด้านวัฒนธรรมประเพณี เกิดประเพณีจัดงานนมัสการหลวงพ่อบ้านจประจำปี กลายเป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาว

อำเภอขานีและใกล้เคียง รวมทั้งเป็นการกระตุ้นการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจภายในชุมชนด้วย สอดคล้องกับ อภิศร มีผล (2555 หน้า ก-ข) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท ศรัทธา หมายถึงความเชื่อซึ่งประกอบด้วยปัญญาและกลั่นกรองในการตัดสินใจ ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ในพระรัตนตรัยซึ่งการเกี่ยวข้องกับการบรรลุธรรมของพระพุทธศาสนา ศรัทธามีลักษณะ ทำให้ใจผ่องใส ทำให้แล่นไปด้วยดีในการบรรลุธรรม มูลเหตุให้เกิดศรัทธา ได้แก่ รูป ความเศร้าหมอง เสี่ยงธรรมศรัทธามีความสำคัญตามความหมายและหน้าที่ คือ เป็นพื้นฐานในกระบวนการพัฒนาสู่ปัญญา เป็นพื้นฐานในกระบวนการปฏิบัติกัมมัฏฐาน เป็นส่วนประกอบพื้นฐานในหมวดธรรม ศรัทธา 4 ประเภท ได้แก่ กัมมสัทธา วิปากสัทธา กัมมัสสกตาสัทธา ตถาคตโพธิสัทธา คุณค่าและประโยชน์ของศรัทธาในการพัฒนามนุษย์ คือ 1) ศรัทธาทำให้คนได้อริยทรัพย์ 2) ศรัทธาทำให้คนข้ามโอชะ 3) ศรัทธาทำให้คนบรรลุธรรมของพระอรหันต์ และ 4) ศรัทธาทำให้คนผู้อยู่ครองเรือนได้รับทั้งประโยชน์ในปัจจุบันและประโยชน์ภายหน้า

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ประชาชนชาวอำเภอขานี จังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนมากมีความรู้ความเข้าใจในหลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี แต่ในทางปฏิบัติจริง ๆ นั้น ยังมีพุทธศาสนิกชนจำนวนไม่น้อยที่มีความเชื่อในทางผิด หรือเชื่อแบบมกมาย คือมีความเชื่อแบบศาสนาเทวนิยม ฉะนั้นหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรหาแนวทางป้องกันไม่ให้พุทธศาสนิกชนหลงเชื่อและปฏิบัติตามในแนวทางความเชื่อแบบผิด ๆ

6.2 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาความเชื่อของประชาชนที่มีต่อพระเกจิ เช่น พระครูวิบูลย์ปัญญาวัฒน์ (หลวงปู่ผาด วัดบ้านกรวด) ในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นต้น
2. ควรศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ เกี่ยวกับความคลาดเคลื่อนของความเชื่อของพุทธศาสนิกชนไทย เพื่อสร้างความชัดเจนต่อสภาวะการณ์ของศรัทธาที่คลาดเคลื่อนในสังคมไทยปัจจุบันว่าอยู่ในระดับใด เพื่อให้เกิดความชัดเจนในการวางแผนทางแก้ไขต่อไป

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาการศึกษารูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อด่าน อำเภอขานี จังหวัดบุรีรัมย์ ได้องค์ความรู้ดังนี้

1. รูปแบบความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อด่าน วัดชนะดาราม อำเภอขานี จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ 4 ประการ คือ 1) เชื่อในการกระทำ วิธีการคือบูชาหลวง

พ่อขำนิจด้วยเครื่องสักการบูชา ด้วยการแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ด้วยการยกย่องสรรเสริญ และด้วยการบริจาค 2) เชื่อมผลของการกระทำ คือเชื่อผลของกรรมว่าทำได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำกรรมใดไว้จะต้องได้รับผลของกรรมนั้นไม่เร็วก็ช้า 3) เชื่อว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน คือกระทำแต่ความดีประพฤติดำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ด้วยการกราบไหว้พระ ด้วยการรักษาศีล และด้วยการเจริญภาวนา และ 4) เชื่อปัญญาการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อบุญมา แล้วท่านจะปกป้องคุ้มครองและครอบครัวยุติและบันดาลความปรารถนาสำเร็จได้ทุกประการ

2. อิทธิพลความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญมา วัดชนะตาราม อำเภอขำนิ จังหวัดบุรีรัมย์ คือหากเชื่อหลวงพ่อบุญมาอย่างมั่นคงสามารถก่อให้เกิดผลดี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านบุคคล ทำให้เกิดความสุขใจตลอดเวลา เพราะเชื่อว่ามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยึดเหนี่ยวจิตใจและคุ้มครองรักษา 2) ด้านครอบครัว ทำให้สมาชิกในครอบครัวมีโอกาสเข้าวัดทำบุญพร้อมหน้ากัน และทำให้เกิดความอบอุ่นภายในครอบครัว 3) ด้านสังคม ทำให้เกิดความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนบ้าน และมีโอกาสทำงานร่วมกับสังคมมากขึ้น และ 4) ด้านวัฒนธรรมประเพณี เกิดประเพณีเทศกาลนมัสการหลวงพ่อบุญมาประจำปี เป็นศูนย์รวมศรัทธาของชาวอำเภอขำนิและใกล้เคียง รวมทั้งเกิดการกระตุ้นการท่องเที่ยวและเศรษฐกิจภายในชุมชนด้วย

เอกสารอ้างอิง

- แก้ว ชิตตะชบ. (2553). *หลักการถือศีลปฏิบัติธรรม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2549). *พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สหธรรมิกจำกัด.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2554). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 24). นนทบุรี: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์ จำกัด.
- พระภิกษุวิริยคุณ (เผด็จ ทตฺตชีโว). (2551). *ศรัทธารุ่งอรุณแห่งสันติภาพโลก*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- พระสงฆ์ชาตีสิริ จารุณโณ (สุวรรณพุทธ). (2555). *การศึกษาเปรียบเทียบหลักการเชื่อในพระพุทธศาสนาเถรวาท กับศาสนาคริสต์ตามคติของนักบุญออกัสติน*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระอธิการทองใบ ทีปธมโม (โพธิจักร). (2560). *ความเชื่อของประชาชนที่มีต่อหลวงพ่อบุญมาใหญ่ วัดโพธาราม อำเภอเมือง จังหวัดบึงกาฬ*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรรณันท์ ชัชวาลทิพากร. (2544). พระพุทธรูปคู่บ้านคูเมือง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ทิพากรการพิมพ์.
- อภิชัย พันธเสน. (2554). การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม. อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- อภิศร มีผล. (2555). การศึกษาศรัทธาในฐานะปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายของพระพุทธศาสนา. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.